Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Emilii Skrzypczak pt. „Znaczenie orientacji seksualnej w życiu osób transpłciowych”

Na rozprawę doktorską składają się dwa artykuły opublikowane w prestiżowym, międzynarodowym czasopiśmie specjalistycznym International Journal of Transgender Health (IJTH), które jest indeksowane w Scopus, Web of Science i PubMed. H-index wynosi ponad 60, co wskazuje na znaczący wpływ w swojej specjalizacji.

Artykuł pierwszy **The meaning of sexual orientation in the lives of transgender people. Systematic review of qualitative studies**, został opublikowany w 2024 roku. Doktorantka jest pierwszą autorką. Pozostałe autorki, w kolejności, to dr Katarzyna Grunt-Mejer (pełniąca funkcję promotorki pomocniczej) oraz dr hab. Justyna Ziółkowska (pełniąca funkcję promotorki).

W tym artykule, po krótkim wprowadzeniu, w którym autorki odniosły się do omówienia pojęć transpłciowości i orientacji seksualnej, a także trudności z konceptualizacją ich wzajemnych relacji, przedstawiono wyniki systematycznego przeglądu literatury prezentującej jakościowe badania dotyczące znaczenia orientacji seksualnej dla osób transpłciowych. Szukano artykułów w bazach danych: PubMed, Scopus, PsycInfo oraz Web of Science, publikowanych w latach 2010-2020. Wstępnie wyłoniono 2999 artykułów. Opierając się na klarownie opisanych kryteriach włączania i wykluczania, obejmujących między innymi dobór grupy badanej w prezentowanych badaniach (min 50% osób transpłciowych), tematykę badania – doświadczanie orientacji seksualnej przez osoby transpłciowe, dostępność pełnego tekstu w języku angielskim, naukowy charakter publikacji. Ostatnią decyzją było włączenie do analizy jedynie artykułów prezentujących badania jakościowe. Ostatecznie poddano analizie 14 badań.

Analiza artykułów pozwoliła na wyodrębnienie trzech tematów analitycznych dotyczących znaczenia orientacji seksualnej u osób transpłciowych. Pierwszy można opisać jako indywidualny. Odnosi się do doświadczanych związków/zależności między

orientacją seksualną a transpłciową tożsamością. Drugi został opisany jako relacyjny. Dotyczy on wpływu intymnej/romantycznej relacji na kształtowanie się tożsamości płciowej i seksualnej. Podstawowym wymiarem, który został tu nakreślony jest funkcja wspierająca bądź też utrudniająca proces kształtowania się wspomnianych aspektów tożsamości. Trzeci temat, społeczny, dotyczy radzenia sobie z naciskami na ekspresję siebie jako mężczyzna lub kobieta, zgodnie ze społecznymi normami. Wszystkie tematy zostały zilustrowane badaniami i cytatami z odpowiednich artykułów.

Na końcu artykułu znajdujemy opis słabych stron przyjętej metodologii badań oraz rekomendacje dla dalszych badań i praktyki klinicznej. Do pierwszej kwestii wrócę później. Tutaj chciałem zaznaczyć, że z perspektywy praktyki klinicznej szczególnie interesujące wydają się implikacje wynikające z pierwszego tematu analitycznego - pojawienie się poczucia inności w obrębie tożsamości płciowej bądź też seksualnej może zwiastować problemy w drugiej z wymienionych tożsamości. W gabinecie klinicysty w kontakcie z pacjentem/klientem wydaje się to być bardzo ważne.

Drugi artykuł **“It’s a female penis”: trans+people navigating cisheteronormativity in sexuality**, został opublikowany w bieżącym roku. Również tutaj Doktorantka jest pierwszą autorką, pozostałe autorki jak w artykule pierwszym wraz z dr Weroniką Chańską.

Celem badania zaprezentowanego w tym artykule było poznanie przeżywania własnej seksualności przez osoby transpłciowe. Przeprowadzono 12 półustrukturyzowanych wywiadów, z osobami o różnych tożsamościach płciowych, będących w wieku od 20 do 53 lat. Osoby badane zrekrutowano z wcześniejszych badań prowadzonych przez autorki oraz za pośrednictwem mediów społecznościowych. Wywiady były nagrywane, następnie przepisane w formie transkrypcji i poddane analizie przez dwie z czterech autorek przy użyciu Refleksyjnej Analizy Tematycznej. Badania pokazały, iż społeczno-kulturowe normy dotyczące płci są w kontekście aktywności seksualnej internalizowane bądź też odrzucane. Strategie te mają istotne znaczenie w kontekście radzenia sobie z dysforią płciową, podobnie jak doświadczania satysfakcji seksualnej.

Odnosząc się do pierwszego artykułu stanowiącego analizę do tej pory przeprowadzonych badań należy docenić trud włożony w zebranie i przeanalizowanie znaczącej ilości pozycji. Słabości przyjętej strategii metodologicznej zostały w artykule

zaznaczone. Podzieliłbym je na dwie grupy. Pierwsza to konsekwencje przyjętej metodologii, skądinąd często stosowanej w tego typu badaniach. Dotyczą one utraty w toku analizy pewnego kontekstu badań, przez wyabstrahowanie z nich przede wszystkim wyników badań. Różne ramy teoretyczne badań, podobnie jak zróżnicowana metodologia również mogą utrudniać czy zniekształcać proces wyodrębniania tematów analitycznych. Druga grupa, do której zaliczyłbym jednoosobową analizę tekstów oraz wykluczenie badań ilościowych, stanowi już inny rodzaj słabości prezentowanej analizy. To już są pewne decyzje podjęte przez Autorkę. Nie kwestionuję prawa do ich podjęcia, uważam jednak, że te kwestie powinny być bardziej szczegółowo omówione. O ile bowiem w analizie badań brały udział dwie osoby, o tyle przy selekcji materiału tylko jedna. Wymagałoby doprecyzowania w jaki sposób Autorka rozumie wpływ jednoosobowej selekcji materiału do analizy, zwłaszcza, że z 2999 pozycji (które jak deklaruje w całości przeczytała) zostało tylko 14, czyli niecałe pół procenta. Zamieszczony w artykule diagram przedstawiający proces selekcji jest bardzo przejrzysty i prezentuje logiczną selekcją materiału. Zaskakująca była jednak dla mnie ostatnia decyzja wykluczenia z 22 badań 8 przeprowadzonych w metodologii ilościowej.

Warto byłoby szerzej uzasadnić, dlaczego na końcowym etapie zdecydowano się ograniczyć analizę wyłącznie do badań jakościowych oraz jakie konsekwencje dla zakresu wnioskowania miała ta decyzja. Wszak w metodologii jakościowej różnorodność danych stanowi zazwyczaj jej mocna stronę, dając możliwość opisu badanego zjawiska z różnych perspektyw. Na uwagę zasługuje również według mnie refleksja nad wpływem przeczytanych wszystkich tekstów, jak deklaruje Doktorantka, na ostateczny proces analizy wyodrębnionego materiału badawczego.

Moje krytyczne uwagi dotyczące badań własnych zaprezentowanych w drugim artykule dotyczą przede wszystkim doboru grupy. Osoby badane były w wieku od 20 do 52 lat. Jeśli przyjmiemy, że dla kształtowania się tożsamości ważny jest okres dojrzewania, któremu u osób transpłciowych najczęściej towarzyszy odkrywanie swojej inności, to przy tak dużej rozpiętości wieku badanych mają oni znaczące różnice w kontekście w którym ten proces się odbywał. Myślę tutaj przede wszystkim o możliwości uzyskania adekwatnej wiedzy dotyczącej własnych przeżyć (odczuć niezgodności płciowej czy też nieheteronormatywności), stosunku otoczenia do kwestii transpłciowości a także

możliwości uzyskania wsparcia. Dodając do tego specyficzny sposób kompletowania grupy (część grupy, która uczestniczyła już w badaniach, a reszta pozyskana na forach społecznościowych) każe zadać pytanie czy nie jest to na tyle specyficzna grupa, że wszelkie uogólnienia należy traktować bardzo ostrożnie.

Wspomniana w artykule kwestia ograniczenia badania do osób transpłciowych z Polski wydaje mi się mniej istotna gdyż ta charakterystyka daje pewną spójność doświadczeń związanych z kontekstem doświadczania i kształtowania się tożsamości. W przyszłości cenne byłoby właśnie taką stosunkowo jednolitą grupę porównać z badanymi z innych kultur.

Druga uwaga dotyczy wyodrębnionych strategii radzenia sobie ze społeczno-kulturowymi normami dotyczącymi płci – internalizowania lub odrzucania. Wyłączając osoby niebinarne, które jak rozumiem balansują pomiędzy tymi strategiami, badani w dość stabilny sposób utożsamiali się z jedną z tych strategii. Warto byłoby szerzej uzasadnić dlaczego nie został podjęty wątek uwarunkowań wyboru strategii. Czy zebrany materiał nie dawał do tego żadnych podstaw? Z perspektywy zarówno poznawczej jak i klinicznej wydaje się to być niebagatelną kwestią.

Interesującym kierunkiem dalszych analiz mogłoby być bliższe przyjrzenie się temu, w jaki sposób określone praktyki seksualne, w tym również praktyki związane z BDSM wspomniane przez część uczestników, współuczestniczą w konstruowaniu znaczeń związanych z płcią i seksualnością. Wszak w zachowaniach kinkowych podstawową kwestią jest zależność, wejście w rolę osoby dominującej lub uległej. Czy męskość i kobiecość nie była tutaj konstruowana podobnie?

Na koniec chciałbym się podzielić pewną trudnością wynikającą z faktu, iż w badania zaangażowanych było kilka osób. Wszystkie współautorki są uznanymi badaczkami w obszarze zarówno kwestii tożsamości jak i stosowania metod jakościowych. Opis indywidualnego wkładu Doktorantki w realizację poszczególnych etapów badań mógłby być bardziej szczegółowy, co pozwoliłoby precyzyjniej ocenić zakres jej samodzielnych osiągnięć naukowych. Być może jest to kwestia techniczna polegająca na tym, że dość ogólnie został dokonany opis czynności poszczególnych osób w planowaniu i

przeprowadzeniu badań, jak też w analizowaniu wyników i nadaniu temu ostatecznego kształtu artykułów naukowych.

Podsumowując, przedłożona do recenzji rozprawa doktorska obejmuje dwa artykuły, których Doktorantka jest pierwszą autorką. Pierwszy obejmuje analizę znaczenia orientacji seksualnej w życiu osób transpłciowych, ze szczególnym uwzględnieniem wyników badań jakościowych dostępnych w literaturze. Tak określony przedmiot badań należy uznać za nowatorski i istotny zarówno poznawczo, jak i aplikacyjnie. W drugim artykule zostały przedstawione badania dotyczące sposobów, w jakie osoby transpłciowe negocjują znaczenia związane z seksualnością w warunkach dominacji norm cisheteronormatywnych.

W badaniach podjęto ważny poznawczo i klinicznie problem funkcjonowania osób transpłciowych w kontekście ich seksualności. Tematyka ta wpisuje się w nurt badań nad różnorodnością płciową i seksualną, pozostając równocześnie na styku zagadnień psychologicznych, seksuologicznych i społecznych. Powyższe zagadnienia nie należą do często podejmowanych w badaniach, stąd na docenienie zasługuje podjęcie tak ważkiego tematu.

Mocną stroną rozprawy jest jej osadzenie w aktualnych debatach naukowych dotyczących relacji pomiędzy tożsamością płciową, orientacją seksualną oraz społecznymi uwarunkowaniami doświadczeń osób transpłciowych. Autorka wykazuje się dobrą znajomością współczesnej literatury przedmiotu oraz umiejętnością krytycznej analizy istniejących koncepcji teoretycznych. Szczególnie wartościowe jest zwrócenie uwagi na złożoność i wielowymiarowość doświadczeń badanych osób, co pozwala uniknąć uproszczonych i esencjalistycznych interpretacji.

Na uznanie zasługuje także zastosowanie metodologii jakościowej, która umożliwia pogłębione poznanie znaczeń nadawanych własnym doświadczeniom przez osoby transpłciowe. Wybór takiej perspektywy jest adekwatny do charakteru stawianych pytań badawczych. Autorka wykazuje zdolność do interpretacji danych w sposób uwzględniający kontekst społeczny, kulturowy i relacyjny.

Wartością rozprawy jest również jej potencjał praktyczny. Wnioski płynące z przedstawionych analiz mogą znaleźć zastosowanie w pracy psychologów,

psychoterapeutów, seksuologów oraz specjalistów zajmujących się zdrowiem osób LGBTQ+. Wyniki badań mogą przyczynić się do rozwoju bardziej afirmatywnych i opartych na dowodach naukowych form wsparcia.

Pewne wątpliwości budzić może zakres możliwości generalizacji uzyskanych rezultatów, co jednak jest typowym ograniczeniem badań jakościowych i nie obniża zasadniczo wartości poznawczej pracy. W przyszłych badaniach warto byłoby rozważyć poszerzenie analiz o perspektywę międzykulturową oraz uwzględnienie zróżnicowania doświadczeń związanych z wiekiem, statusem społecznym czy etapem tranzycji.

Wskazane wyżej ograniczenia mają charakter dyskusyjny i nie podważają wartości naukowej przedstawionych badań ani trafności zasadniczych wniosków Autorki.

Podsumowując, rozprawa stanowi wartościowe i oryginalne opracowanie naukowe. Pani mgr Emilia Skrzypczak wykazała się umiejętnością prowadzenia badań naukowych, krytycznej analizy literatury oraz formułowania wniosków mających znaczenie teoretyczne i praktyczne. Praca wnosi istotny wkład do rozwoju wiedzy dotyczącej seksualności i doświadczeń osób transpłciowych.

W mojej ocenie rozprawa spełnia wymagania określone w art. 187 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie przez Radę Naukową Instytutu Psychologii Uniwersytetu SWPS Pani mgr Emilii Skrzypczak do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.

PODPIS ZAUFANY
GRZEGORZ
INIEWICZ
10.11.2026 02:03:48 GMT+1
Dokument podpisany elektronicznie
podpisem zaufanym

Kraków, 6.11.2026

dr hab. Grzegorz Iniewicz, prof. UJ